

Tårnby landsby i middelalderen

1999 er året, hvor man mange steder i Danmark sætter focus på livet i middelalderen. Det sker med udgivelse af nye bøger og et hav af foredrag og arrangementer med middelalderen som tema. Søndag den 9. maj er der således et middelaldermarked på Kastrup Fort.

På Tårnby Hovedbibliotek har der i april måned været en mindre udstilling af genstande fundet i Tårnby landsby ved de arkæologiske udgravninger, der blev foretaget af Københavns Amtsmuseumsråd 1993/94, før anlægsarbejderne af Øresundsforbindelsen begyndte. Resultaterne blev ligeledes forelagt ved et foredrag af amtsarkæolog Ditlev Mahler. Ud fra de arkæologiske udgravninger kan man få et spændende billede af livet i landsbyen.

Middelalderbegrebet

Begrebet middelalder er den historiske periode der ligger mellem oldtiden og nyere tid. Den europæiske version af middelalderen defineres som perioden fra det Vestromerske riges undergang i 476 og frem til ca. 1500. Den danske middelalder defineres dog blot som tidsrummet ca. 1050 - ca. 1540.

Tårnby under kirke og krone

Stednavnet Tårnby optræder første gang i de historiske kilder i 1135 hvor kong Erik Emune bl.a. gav et bol i "Thornbye" til kirken i Lund i taknemmelighed over, at han havde vundet et slag ved Fodevig. Et bol menes at være en af landsbyens gårde med tilhørende jord og andel i overdrev og eng. Tårnby landsby omfattede i følge en anden kilde fra 1370 i alt 4 bol. Det ene af disse

Tårnby kirke som man mener den så ud fra 1100 til ca. 1500.

bol var biskoppens ladegård, som blev styret af en foged. Ladegården havde yderligere 4 bol liggende ved gården foruden det ene i Tårnby landsby.

I 1416 kom Tårnby atter ind under kronen. Hvilken forskel dette ejerskifte har betydet for bønderne i Tårnby vides ikke.

Kirkerne havde samme rettigheder som kongen, når de fik højhedsret over ejendomme. De havde f.eks domsret, den blev udført af lensmanden på Københavns slot eller fogden på ladegården. Desuden havde de strandret, der indebar retten til vraggods og retten til gæsteri eller en afgift istedet. De fik ledingsafgift og landgilde og tiende.

Gæsteriafgiften var for hele øen i 1370: 30 stk. kvæg og 80 får eller lam - og så skulle hver bonde betale 1 gås og 4 høns! Det skulle svare til, at konge eller bisp havde et døgn sommer og et døgn vinterophold!

I landgilde skulle bønderne i Tårnby i 1370 tilsammen betale 32 pund korn.

Udover de officielle regnskaber er de historiske kilder fra denne periode få. Derfor er det desto mere spændende, at man nu har arkæologiske udgravninger fra en af middelalderens gårde i Tårnby, der kan fortælle os noget om datidens levevis.

Landsbyen

Tårnby landsby lå i middelalderen nord for kirken, ladegården syd for.

Plan over den konstruerede fortelandsby og den senere række-landsby. Efter Karl-Erik Frandsen og Ditlev Mahler med ændringer (Skalk 1998, nr.2).

Hvis man beregner, at et bol svarer til et par gårde, så var der i 1370 ca 8 gårde, hvoraf de 2 tilhørte ladegården. Men det kan måske også være udtryk for, at der kun har været fire gårdsanlæg. Det svarer til den såkaldte fortelandsby, amsarkæolog Ditlev Mahler har beregnet udfra det ældste matrikelkort. Her har han fundet spor af fire tofter. En toft er det stykke jord, som bonden selv dyrkede, og som ikke var en del af bymarken. På disse tofter lå også

gårdbygningerne. De fire tofter lå omkring et fælles areal kaldet for forten. Den udgravede gård ligger præcis på den nordligste af disse tofter. Gården ligger samtidig, som den første gård i den række af gårde, som siden dannede landsbyen langs Englandsvej. Denne udlægning er ikke nødvendigvis ensbetydende med at der kun har levet 4 familier. Der kan have været flere familier, der har drevet gården sammen.

Kort før udgangen af middelalderen i 1518 opgives Tårnby landsby at udgøre 12 gårde.

Landsbyen lå centralt på øen. Der var kun 7 kilometer til Dragør, der var en del af skånemarkedet fra 1300-tallet og ca. 200 år frem. Her kunne Tårnbybønderne tage del i den livlige internationale handel der udspandt sig her hvert år fra Bartholomæi Dag den 29. august og til Dionysi Dag den 9. oktober.

Plan over Dragør på skånemarkedets tid - (Chr. Nocolaisen, Amagers historie).

Der var heller ikke langt ind til København som i løbet af 1400 tallet blev landets mest betydelige købstad med ca. 10.000 indbyggere. Her har bønderne kunne afsætte deres varer på Amager-

torv. Dette stednavn kendes helt tilbage til midten af 1400-tallet - dvs. før den hollandske indvandring til øen.

Boligen

Husene blev i den tidlige middelalder opført med jordgravede stolper. Men i løbet af middelalderen blev bygningerne forbedret ved, at man byggede dem ovenpå en syld af sten eller træ og herved hævede dem lidt op over jordoverfladen. Herved fik bygningerne en længere levetid.

Arkæologerne gravede ca. 200 meter nord for Tårnby kirke på et ca. 7500 kvadratmeter stort område. Her fandt man det, der sandsynligvis var landsbyens sydligste gård. Desværre fandt man ikke rester af mødding på affald. Det regner man med middelalderens bonde har benyttet som gødning på markerne. Men det betyder bl.a., at man ikke med sikkerhed har kunnet fastslå, hvilke bygninger, der har stået til samme tid. Man fandt ialt 18 bygningstomter fra middelalderen lige fra små lader og udhuse til hele længer. Heraf var 2 af bygningerne med jordgravede stolper og de 16 med syldkonstruktioner.

Bygninger var opført dels af træ og dels af lerklining, det sidste kan i øvrigt kun spores hvis bygningerne engang har været brændt. Resterne fra den ældste middelaldergård stammer fra 1100-tallet. Den bestod af 2 huse med jordgravede stolper en brønd og forskellige aflukker for sandsynligvis gårdens dyr.

I 1200-tallet bestod gården af 2 længer hvoraf den nordligste var til beboelse. De 2 længer blev ombygget flere gange i løbet af århundredet. I begyndelsen af 1300-tallet brændte den sydlige længe. Her blev så istedet opført et nyt stuehus og mod nord et udhus. Ca. 50 år senere galede den røde hane igen. Der blev så istedet opført en 150 kvadratmeter stor vinkelbygning med stuehus stald og lade.

Levevis

Landsbyen lå i et smørhul: markerne som lå mod øst kunne Tårnbyerne dyrke fuldt ud (som alsædebrug), da kreaturerne kunne græsse på engarealerne mod vest. De kunne yderligere supplere husholdningen med fisk fra Kalveboderne.

Markerne lå på en god morænejord. I følge de skriftlige kilder blev der her dyrket byg og havre, mens jordprøverne fra udgravningerne fortæller om nøgen byg og emmer (en slags hvede), sæddodder(en hørart) og hør. Resterne af hyld, hindbær og jordbær samt den eksotiske koriander stammer sikkert fra kålhaven ved gården. Korianderen er måske et krydderi, man har fået kendskab til på sildemarkederne i Dragør?

Desuden har man resultater, der tyder på, at man i stor stil har brugt tang, som man jo har haft nem adgang til. Tangen har været brugt til gårdenes tage og til at isolere med. Man har desuden udvundet sæbe og det meget vigtige salt af tangen. Salt blev anvendt til konserveringsmiddel både til fisk men også til kød. Kødet smagte sikkert ikke særligt godt efter at have været nedsaltet en god rum tid. Derfor krydrede man i middelalderen maden meget- og her kommer korianderen måske ind. Tangen brugte man også langt op i vor tid: til gødning på markerne.

I en af udgravningernes brønde gjorde arkæologerne et meget spændende fund. Man fandt her for første gang en af middelalderbondens redskaber: løbet til er ard, en såkaldt sjællandsk krog, som er et pløjeredskab. Det kendte man hidtil kun til fra et kalkmalerie fra Hästveda kirke i Skåne.

Kalkmaleriet fra Hästveda kirke i Skåne.

Man fandt også en hånddrejekværn til maling af korn. Den var af granatglimmerskifer og stammer fra Norge. Kvinderne har også bagt brød på plader af sten fra Norge.

Tårnbybøndernes kvinder har været flittige til at fremstille klæder af fårenes uld og det dyrkede hør. Der blev fundet tinvægte til spinding og vævevægte fra en opretstående væv. Klæderne er så senere syet sammen med bl.a. en synål af bronze. Klæder har man måske også købt på markedet i Dragør, der er nemlig også fundet blyplumber fra en klædesrulle.

I husholdningen har man i høj grad benyttet sig af keramik. Der blev fundet 25 kg køkkentøj både dekorerede kander og krus og mere groft fremstillet. Der var desuden stentøjskander og krus fra Nederlandene og Tyskland - måske købt på markedet i Dragør? Man har endvidere benyttet bronzegryder.

Legetøj til børnene tænkte man også på i middelalderen, der er fundet legetøj af gennemborede knoglestykker, hvor igennem der sikkert har gået en snor.

Fiskeri

Som nævnt kunne bønderne i Tårnby få egne fangede fisk på middagsbordet. De har sandsynligvis ikke kunne fange fisk til videre salg, da denne ret tilhørte kongen.

Der er fundet en stor mængde fiskeknogler fra først og fremmest sild, men også ål, fladfisk, småtorske og makrel. Fiskeriet er foregået med fiskefælder eller net. Nettetene er blevet bødet med en bødenål, magen til dem, fiskerne har brugt i nyere tid. Ål har man stanget med en lystertand, en stang af jern med modhager. Man er måske kommet ud på isen om vinteren med de skøjter, der også er blevet fundet. De er lavet af knogler, og med dem på har man staget sig ud på isen hjulpet frem af en træstav med jernpig. Det kaldes også for en islægge.

Bønderne i middelalderens Tårnby har således haft gode muligheder for at leve en hverdag uden de større problemer med at skaffe mad på bordet. De gik dog en problematisk tid i møde i slutningen af perioden. Det var da de hollandske indvandrere kom til øen omkring 1521. Men det er en helt anden historie...

Læs mere om udgravningerne i Skalk nr. 2 1998 og Journal of Danish Archaeology vol. 12 1994-95 pp 171-195. Der er yderligere blevet bevilget økonomisk støtte til udgivelsen af en bog om udgravningens resultater. Den skal skrives af arkæolog Mette Svart Kristiansen, som mange sikkert husker fra hendes spændende omvisninger på udgravningsområdet.